

Activitatea băncilor populare gorjene în preajma Primului Război Mondial. Două studii de caz

*Frătuțu Vasile Cătălin**

Abstract. This paper investigates the activity of two rural cooperative banks from Gorj County, Romania – the “Aurelian” People’s Bank of Mătășari and the “Cuca” People’s Bank of Bălești – during the period surrounding the First World War. Drawing on primary archival documents from the Gorj County branch of the National Archives, alongside contemporary press materials and specialised studies, the research aims to reveal how these financial institutions functioned within the social and economic challenges of the early twentieth century.

The study highlights the historical development of the cooperative movement in the region, influenced by the national reforms initiated under Minister Spiru Haret and by the pedagogical and social work of Gheorghe Dumitrescu-Bumbești, one of the leading promoters of rural credit associations in Romania.

The case study of the “Aurelian” Bank, founded in 1908, shows a predominantly agrarian membership, with landowners and literate farmers forming the social base. The bank operated under cooperative principles, offering small, productive loans at moderate interest rates and adhering to democratic administrative structures. Despite the disruptions of the Balkan Wars and the First World War – which reduced capital and membership – the institution continued to operate, maintaining lending activity and adapting to new postwar economic conditions.

The “Cuca” Bank of Bălești, established in 1902, experienced consistent growth before 1914. After overcoming internal irregularities, it became an active local institution that not only supported credit operations but also contributed to community and patriotic initiatives, including national defence funds and cultural associations. During the war, it redirected resources to assist families of mobilised soldiers and to sustain local welfare efforts.

By comparing the evolution of these two institutions, the paper underlines the resilience of the Romanian cooperative system in times of crisis.

Keywords: *banking history, cooperative system, Romania, interwar period, small loans.*

Introducere

Acest studiu de caz, care să aibă în vizor activitatea a două bănci populare din mediul rural gorjean din perioada începutului secolului al XX-lea și până la sfârșitul Primului Război Mondial, conține informații-cheie despre mersul

* Doctorand, Universitatea Babeș-Bolyai, Școala Doctorală Studii de Populație și Istoria Minorităților, Cluj-Napoca; email: catalinneuer3@gmail.com

respectivelor cooperative în anii de război: date statistice privind bilanțurile anuale ale băncilor, informații privind structura socio-profesională a societărilor, direcționarea resurselor instituției către eforturile de război, modificări cantitative și calitative ale băncilor populare și ale legislațiilor în vigoare la acea vreme. Sursele primare sunt de reprezentate de documentele de arhivă, păstrate în cadrul Direcției Județene a Arhivelor Naționale Gorj. Materialul arhivistic avut la dispoziție va fi coroborat cu surse editate privind considerații generale asupra băncilor populare, dar și cu pagini de istorie locală. În toată această ecuație, presa a fost de asemenea, un instrument de luat în calcul. În acest sens, cercetarea poate contribui la observarea modului în care băncile populare s-au dovedit a fi sau nu utile locuitorilor gorjeni în cei patru ani ai conflictului. În acest sens, cercetarea va merge pe 2 piste: analiza relațiilor client-bancă și la un nivel mai larg, analiza structurii socio-profesionale a comunităților gorjene în perioada amintită. În fine, se va încerca elucidarea modului în care cele două instituții bancare au reușit, sau nu, amortizarea impactului generat de criza războiului, sau o potențială refacere a prestigiului acestora.

Băncile populare care vor fi cuprinse în studiul de caz sunt Banca Populară „Aurelian” din Mătășari și Banca Populară „Cuca” Bălești. Selecția acestora a plecat de la specificul diferit al localităților, pentru analiza modului în care cele două bănci populare sătești au fost în măsură sau nu să onoreze cererile unor categorii sociale distincte. În cazul Mătășariului, în anii Primului Război Mondial, aceasta era organizat ca o comună, mai apoi urmând a se dezvolta spre un oraș minier prosper. În cazul Băleștiului, aceasta era o simplă comună situată în zona limitrofă a Târgu-Jiului.

Începuturile cooperăției gorjene se încadrează în linii mari în evoluția fulminantă pe care instituțiile aferente acestui sistem au avut-o în primul deceniu al secolului al XX-lea. Un număr mare de bănci populare se nasc în preajma anului 1903, odată cu prima legiferare oficială. Primul Război Mondial reprezintă o perioadă de mari dificultăți care se abat asupra băncilor populare, însă unele instituții găsesc mijloacele necesare pentru a-și continua activitatea și după Marele Război¹.

Un rol important în propagarea ideilor cooperatiste în ultimul deceniu al secolului al XIX-lea l-a avut gorjeanul Gheorghe Dumitrescu-Bumbești, învățător în mediul rural și co-fondator al revistei „Șezătoarea Săteanului”. În anul 1912 acesta devenea inspector al Casei Centrale a Băncilor Populare și Cooperativelor

¹ Mai multe considerații privind statistica generală a creșterii fenomenului cooperatist în Vechiul Regat al României în primul deceniu al secolului XX se pot găsi în Frățuțu Vasile Cătălin – *Băncile populare vâlcene în preajma Primului Război Mondial (1903–1918). Rolul și activitatea lor în presa vremii*, „Revista Română de Istorie Economică”, Tom III, Presa Universitară Clujeană, 2024, p. 211–222.

Sătești. Ministrul Spiru Haret îl delegă pe Dumitrescu-Bumbești să disemineze ideile „tovărășiiilor de credit”, în calitate sa de revizor școlar. Detașat ca învățător în Bumbești-Jiu (județul Gorj), Dumitrescu-Bumbești s-a preocupat de găsirea unor soluții pentru îmbunătățirea situației materiale a țăranilor:

„Eram învățător în comuna Bumbeștii-de-Jiu, județul Gorj. Mă frământam cu gândul să fac ceva pentru îmbunătățirea sorții țăranilor noștri. Pe la anii 1890 am trecut în Ardeal prin Petroșani și am ajuns până la Deva și la Orăștie. Aici am ascultat însuflețitoarele lămuriri ce mi le-a dat un bun român asupra minunatelor roade, ce s-au putut ajunge prin însoțirea din Perșani, pare-mi-se de pe la Făgăraș. Mi-am câștigat câteva informații și modelul de statute și, întors acasă, am propovăduit pilda din Perșani cu neobosită însuflețire”².

În comunitățile transilvănene în acești ani era în plină dezvoltare asociaționismul de natură economică, în care problema centrală dezbătută de elitele românești a fost cea a agriculturii, respectiv a producției de materii prime de bază. Avansul considerabil al băncilor populare ardelenene va încuraja și crearea diferitor rețele de beneficiari. Băncile românești au sprijinit fără deosebire bisericile aparținând celor două confesiuni, dovedind faptul că și la acest nivel funcționa solidaritatea națională, supraconfesională a românilor ardeleni. Băncile alocau din cota de profit sume de bani considerabile acestor lăcașuri de cult, iar unii preoți ajungeau să facă parte la rândul lor din structurile de conducere și supraveghere a acestor bănci.

Propagarea ideilor cooperatiste în județul Gorj se înscrie în linii mari pe coordonatele evoluției generale a asociaționismului din Regatul României. În cele trei mandate ale lui Spiru Haret ca ministru al Instrucțiunii Publice, în paralel cu o guvernare liberală, s-a reușit impulsivarea creării băncilor populare sătești și urbane. Promulgarea legii băncilor populare și a Casei lor Centrale la 29 martie/ 11 aprilie 1903 avea ca scop declarat menținerea unei coeziuni între băncile populare, precum și dirijarea atentă a tuturor întreprinderilor cooperatiste.

Banca populară „Aurelian” din Mătășari

Comuna Mătășari este alcătuită din satele Brădet, Brădețel, Runcurel și Croici. În 1894, satul Croici forma împreună cu Mătășari o singură comună, care aparținea plășii Văile, din județul Mehedinți. Brădetul a fost o comună distinctă de Mătășari până în anul 1949. În 1910, Mătășari era constituită din Mătășarii de

² „Transilvania” (Sibiu), nr. 1–2, 15.01.1912, p. 21–22, Transilvania, 1912 (Anul 43, nr. 1–6) | Ziarele Arcanum, accesat la 17.12.2023.

Sus și Mătăsarii de Jos, ținând de plasa Jițului de Sus³. Astăzi, comuna Mătășari, parte componentă a județului Gorj, are ca principală ocupație a locuitorilor industria minieră, care a devenit dominantă începând cu anul 1945. În prima jumătate a secolului al XX-lea, ocupațiile și industria aveau în prim-plan și alte ramuri: producția de materiale de construcție (var, cărămidă, țiglă), coroborată cu industria tradițională locală (rotăria, caretăria, țesăturile etc.) Atât meșterii bărbați, cât și femeile, ale căror activități erau complementare cu agricultura și comerțul, erau meșteri iscusiți în confecționarea costumelor tradiționale (ii, velințe, carpete, oprege, marame, etc.) Croitoria era destul de răspândită în Mătășari, meserie care era impulsionată de producția de plante tehnice, cele mai cunoscute fiind inul și cânepa⁴. Profitând de un circuit extins al valorificării producției, cum ar fi confecționarea atelajelor, a carelor, comerțul comunei Mătășari a devenit unul mai înfloritor.

Conform statutelor, Banca populară „Aurelian” se înființează în anul 1908, în scopul înlesnirii creditului pentru membrii ei, a procurării capitalurilor necesare pentru gospodăria, meseria sau comerțul lor și a fructificării economiilor lor. Aceasta acorda împrumuturi membrilor și nesocietarilor, aceștia putând fi selectați din comunele Mătășari sau Slivilești⁵.

Conform reglementărilor transpuse în statute, Societatea nu putea funcționa decât cu cel puțin 20 de membri, fiecare având dreptul la câte un singur vot în Adunarea generală. Cei absenți și femeile erau reprezentați printr-un mandatar societar. Taxa de membru era de 1 leu.⁶

Fiecare membru se obliga a depune subscripții cuprinse între minim 20 de lei și maxim 5.000 lei, care vor fi luate în considerare drept capital social. Dividendele convenite membrilor erau fixate în fiecare an în consiliul de administrație al băncii, însă în art. 26 al statutului se prevedea că procentul dividendului nu poate fi mai mare de 10%. Înainte de a acorda împrumuturile, consiliul de administrație ținea cont de solvabilitatea debitorului și de scopul obținerii acestuia, prioritar fiind *scopurile productive* (cultura pământului, cumpărarea vitelor, industria, comerțul agricol), maximul dobânzii decise anual fiind de 6%.⁷ Organele societății erau: Adunarea generală, Consiliul de administrație, Comisia Cenzorilor, Contabilul. *Adunarea* era legal constituită atunci când se puteau întruni jumătate

³ Ion Dădălău, Nicolae Racoceanu, Matei Ioachim, *Mătășari – file de monografie*, Gorj, Edit. Centrului Județean Pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale Gorj 2010, p. 18.

⁴ *Ibidem*, p. 111.

⁵ Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Gorj, fond Banca Populară „Aurelian” – comuna Mătășari, dos. 1/1908, f. 1. (infra: S.J.A.N. Gorj...).

⁶ *Ibidem*, f. 3.

⁷ *Ibidem*, f. 4–7.

plus unu din membri, iar principalele sarcini erau: luarea deciziilor trecute pe ordinea de zi, stabilirea și aprobarea bilanțului și gestionarea eventualelor pierderi. Adunarea este prezidată de președintele consiliului de administrație, suplinit de vicepreședinte. *Consiliul de administrație* aproba împrumuturile solicitate, primea sau propunea excluderea membrilor în caz de nereguli, alcătua bilanțul anual, etc. *Comisia cenzorilor* era alcătuită din trei cenzori și trei supleanți, aleși anual. Cenzorii aveau următoarele îndatoriri: verificarea creanțelor cel puțin o dată pe lună, verificarea și întocmirea rapoartelor privind bilanțul, desemnarea membrilor provizorii. Supleanții înlocuiau cenzorii atunci când aceștia se retrăgeau. *Contabilul* efectua plățile și încasările societății, a încheia la sfârșitul fiecărui an conturile și registrele. Bilanțul trebuia să cuprindă: activele băncii (creanțele recuperabile, valoarea imobilelor, dobânzile datorate) și pasivele (datoriile de orice natură contractate de societate, părțile sociale vărsate de societari, depunerile, donațiile, fondul de rezervă, beneficiul net anual). Cât timp capitalul social nu trecea de 10.000 de lei, funcțiile tuturor membrilor consiliului de administrație și a comisiei cenzorilor erau gratuite. În celelalte cazuri nu li se va putea atribui mai mult de 15% din beneficiul net anual. Contabilul va primi o remunerație stabilită anual de consiliul de administrație, în raport cu importanța afacerilor⁸.

Societatea nu putea fi dizolvată dacă cel puțin zece membri pledau în continuare pentru funcționarea ei. Propunerea de dizolvare trebuia să fie adresată prin scrisoare tuturor societarilor cel puțin cu o lună înainte de întrunirea adunării generale iar în caz de lichidare, această procedură avea să se facă de către comisia de cenzori, în cazul în care nu exista alt lichidator.

Primul consiliu de administrație, care a aprobat statutele funcționării băncii populare „Aurelian” din Mătășari a avut în componență următorii membrii: I. Stoichițoiu – administrator și președinte; Gh. Păsărescu – secretar, casier și contabil; Ion Diaconescu – vice-președinte; Constantin Gh. Popescu, Iancu P. Popescu, C. Ion Ciortan, C. Frântu, C. Conteș și B. Băcariu – membrii; Dumitru Dădălu, I. N. Popescu, D. Pamfiloiu – cenzori; D. Căruntu, Alexandru Udriște și N. Bărbacioru – supleanți. La nașterea acestei societăți de credit au fost înregistrați 50 de societari. Suma capitalului subscris a fost de 20.998 lei, din care la constituire s-a vărsat o cotă de 4.305 lei, urmând ca restul sumei, până la completarea capitalului subscris, să se verse treptat, în proporție de 695,5 lei pe lună. Societarii aveau ulterior posibilitatea să își mărească depunerile inițiale până la suma de 5.000 de lei, prin cotizații lunare.

În anul 1914, numărul membrilor (societari+ angajați ai băncii) se ridică la 82 de oameni. Din datele statistice înregistrate la sfârșitul acestui an, categoriile

⁸ *Ibidem*, f. 10–13.

sociale care formau clientela băncii era formată din cetățenii înstăriți ai comunei Mătășari, în marea lor majoritate proprietari de pământ și știutori de carte. Din tabelul alăturat, reiese următoarea componență:

Tabelul 1. Componența socio-profesională a Băncii populare „Aurelian”

Profesiile	Nr. membrilor	Știutori de carte	Neștiutori de carte
Plugari (muncitori de pământ)	10	-	10
Plugari (proprietari de pământ)	64	39	25
Comercianți	3	3	-
Meseriași	1	1	-
Funcționari	4	4	-
Proprietari	-	-	-
Preoți	-	-	-
Învățători	-	-	-
Total	82	47	35

Sursa: D.J.A.N Gorj, fond Banca Populară „Aurelian” – comuna Mătășari, dosar 8/1914, f. 4.

Tabelul 2. Balanța de verificare a băncii „Aurelian”, anul 1914.

Cuprinde toate operațiunile de bancă efectuate până la 31 decembrie 1914

Numele conturilor	Debit (lei)	Credit (lei)
Cassa	11.659,32	11.638,17
Capital social	6.505,69	38.744,3
Împrumuturi	46.120	6.810
Depuneri spre fructificare	30	2.041,55
Salarii	380	-
Cheltuieli generale	3.203	-
Fond de rezervă	-	1.368,15
Fond cultural		32
Fond pentru mobilier	-	288,71

Sursa: S.J.A.N Gorj, fond Banca Populară „Aurelian” – comuna Mătășari, dosar 8/1914, f. 2.

Proprietarii de pământ, majoritari în proporție de 78,05%, devansează cu mult prezența celorlalte categorii sociale, atât din punct de vedere numeric, cât și din prisma științei de carte (proprietarii de pământ formează 47,56% din totalul știutorilor de carte). La acest procent contribuie și celelalte categorii (comercianții, meseriașii, funcționarii), care deși foarte puțini la număr, se numără toți în această

ecuație. Procentul știutorilor de carte al județului Mehedinți, spre exemplu, conform recensământului din 1930 era de 45,6 %, procent cumulativ al situației din fiecare plasă după cum urmează: Plasa Câmpu (44,6%), Plasa Cloșani (46,3%), Plasa Motru (46%), Plasa Ocolu (46,3%). Județul vecin, spre exemplu, avea o medie asemănătoare, de 46,9% astfel: Plasa Gilortul (44,4%), Plasa Jiu (44,7%), Plasa Novaci (48,7%), Plasa Vulcan (49,7%)⁹.

Recensământul de la 1930 a înregistrat pe teritoriul Vechiului Regat 3,7 milioane de știutori de carte, adică cu 1,5 milioane mai mulți față de câți au fost numărați cu prilejul recensământului de la 1912 și cu 2,7 milioane mai mulți decât fuseseră numărați la recensământul din 1899¹⁰. Legătura necercetată în 1912 și 1899 dintre profesie și instrucție este lămurită prin recensământul de la 1930. S-a constatat că exploatarea solului era clasa în care știința de carte e mai puțin răspândită. În populația activă și întreținută de 8 ani și peste, care trăia de pe urma agriculturii, știutorii de carte nu atingeau nici măcar jumătate. În schimb, în exploatarea subsolului, industrie și transporturi, știutorii de carte reprezentau între două treimi și trei pătrimi. La nivel și mai ridicat se regăseau creditul, comerțul și instituțiile publice, cu chiar patru cincimi. În cazul populației active care lucra în domeniul creditului, și care totaliza la 1930 cifra de 49 de mii de cetățeni, distribuția era de 96% în mediul urban și 4% în mediul rural. În cazul orașenilor angrenați în sistemul de credit, 36 de mii dintre aceștia (90%) erau știutori de carte, iar de la țară 3.000 (85%)

În ceea ce privește capitalul social vărsat de acești membrii, totalul depunerilor atinge cifra de 32.235,61 lei, împărțită după cum urmează:

Tabelul 3. Capitalul social vărsat în banca populară „Aurelian” din Mătășari conform borderoului de la 31 decembrie 1914

Numărul depunătorilor	Cuprinsul sumei – lei (între)	Totalul (lei)
17	2–50	228,55
8	50–100	703,25
17	100–200	2.440,11
25	200–500	8.590,40
10	500–1.000	7.101,45
2	1.000–2.000	3.266,15
3	2.000–2.500	9.905,7
82	-	32.235,61

⁹ Anton Golopenția, *Opere complete, vol.2 – Statistică, demografie și geopolitică*, Edit. Enciclopedică, București, 2002, p. 288.

¹⁰ *Ibidem*, p. 402–403.

Depunerile mici (2–200 lei) însumau 51,21%, depunerile mijlocii (200–1.000 lei), 42,68% iar cele mari (1.000–2.500 lei) totalizau 6,09%. Banca populară „Aurelian” oferea dividende generoase, care în cursul anilor 1908–1913 au fluctuat între 9,5% și 10%. În anul 1914, banca oferise 209 împrumuturi societărilor, 197 dintre acestea (94%) fiind cuprinse între 50–500 lei. Cifra împrumuturilor o depășea pe cea a capitalului depus în bancă de societari, ajungând la 39.310 lei. Principalele întrebunțări ale acestor credite erau: achiziționarea de hrană și nutreț, cumpărare de vite sau unelte agricole, arendare de pământ sau muncă agricolă, cumpărare de pământ și alte scopuri. Un procent de 56% din împrumuturi erau oferite societărilor, în vreme ce 44% erau oferite nesocietarilor, fapt ce explică numărul mare de solicitări de credit, raportat la cifra cotizanților. Ca membru al băncii populare, beneficiarii de o dobândă la credit mai mică (10%) față de cea a unui nesocietar (12%). În cazul întârzierii restituirii creditului, exista și o dobândă de întârziere, care cel mai probabil mai adăuga 2% dobânzii inițiale.

De la înființarea sa și până la finele Primului Război Mondial, Casa Centrală a Băncilor Centrale și Cooperativelor sătești a întocmit rapoarte de inspecție asupra băncii „Aurelian” din Mătășari, pentru a se asigura de corectitudinea operațiunilor bancare. Erau verificate aspecte care țineau de rularea numerarului existent. Balanța de verificare (sau bilanțul contabil), releva situația întreprinderii la un moment dat, de regulă la sfârșitul anului. Împrumuturile acordate sau contractate erau prezente în bilanț prin suma neachitată la sfârșitul anului¹¹. Constatările asupra portofoliului băncii cuprindeau informații despre numărul împrumuturilor, valoabilitatea polițelor, dobânda existentă și aproximarea sumelor de împrumut.

În anul 1909, Serviciul de Inspecție și Control al Casei Centrale constata că banca a progresat bine în decursul primului său an de activitate, atrăgând un capital social de 10.899 lei, față de 4.305 de lei la constituirea din 1908. În comună trăiau 350 de familii, conform aceluiași raport, iar în 1909 în cadrul băncii erau tot 57 de societari, banca funcționând în continuare în comunele Mătășari și Slivilești¹².

În anul 1913, Casa Centrală a Băncilor Populare și Cooperativelor Sătești întreprinde o a doua inspecție generală a băncii. În decurs de patru ani, numărul societărilor crește la 110, ceea ce sporește cifra capitalului social la 35.569 lei – un salt spectaculos față de primii ani de activitate. Neavând la dispoziție situația băncii din intervalul 1911–1912, ne rezumăm a reda următoarea observație a controlorilor: „Rulmentul capitalului este slăbuț, din cauză că datornicii au fost duși la mobilizare, cauză pentru care au rămas și multe acte restante. Împrumuturile

¹¹ Victor Axenciuc, *Evoluția economică a României – Cercetări statistico-istorice 1859–1947 vol. 3*, București, Edit. Academiei Române, 2000, p. 104.

¹² S.J.A.N Gorj, fond Banca Populară „Aurelian” – comuna Mătășari, dos. 3/1924, f. 2–3.

se fac pe polițe și contracte personale de credit”¹³. Comisia responsabilă cu inspecția recomandă soluționarea cât mai rapidă a datoriilor. Cifra datoriilor poate fi reconstituită din numărul polițelor rămase expirate, care cel mai probabil nu au fost onorate. O poliță este un act prin care banca, în calitate de creditor, dispune debitorului său să plătească o sumă de bani la ordinul acesteia. Dintr-un portofoliu cu sold de 39.743, existau 18 polițe expirate, în valoare de 6.510 lei și 32 de acte autentice, în valoare de 5.460 lei. Cifra datoriilor este destul de mare, ceea ce dovedește faptul că în contextul celui de-al doilea Război Balcanic, în care populația a fost mobilizată, o bancă populară de capacitate mică, așa cum era banca din Mătășari, a avut parțial de suferit ca urmare a datoriilor acumulate de debitorii săi. Sumele împrumutate variau între 20 și 2.700 de lei, cele mai mari fiind, cel mai probabil, greu de restituit băncii¹⁴.

În anul 1915, capitalul social era de 32.454 lei, în ușoară creștere față de 1914, cu o medie a împrumuturilor cuprinsă între 20 și 3.500 lei. În rubrica destinată numărului membrilor, nu era menționată cifra de societari din acel an, însă din raportul comisiei de inspecție a băncii, menținerea capitalului social la acea cifră, reiese următorul lucru: *capitalul este mai mic din cauza retragerilor prea multe*. De acum încolo, situația băncii devenea incertă în cei trei ani de război rămași. În anul 1918, un contabil al Casei Centrale, în calitate de inspector, se va ocupa de închiderea bilanțurilor pe anul 1916, 1917 și 1918, în prezența noului președinte al băncii, Constantin I. Ciortan și a casierului Dumitru Dascălu. Așadar, Banca populară „Aurelian” a funcționat în anii de război, dar la capacitate mai redusă. În ciuda acestor constatări, nu avem tabele disponibile cu situația bilanțului pe anii 1916, 1917, cu excepția soldului rămas în bancă de la bilanțul din 1917, care era de 46 lei.

La data de 15 noiembrie 1918, s-a întocmit un proces verbal de către inspectorul-contabil al Casei Centrale a Băncilor Populare, în care observăm că bilanțul era aproape de două ori mai scăzut față de anii neutralității. La capitolul încasări, banca primiește un aport de capital social de 3.160 lei, iar alături de dobânzile datorate, depunerile spre fructificare și împrumuturi, cifra încasărilor este de 19.791 lei. În rubrica de plăți, care, la fel ca cea de încasări, este mult mai succintă față de anii anteriori, observăm că Banca „Aurelian” a reușit să asigure mai departe împrumuturi în valoare de 8.160 lei, respectiv salarii de 20 de lei (în cel din urmă caz, acest lucru era valabil din cauză că banca atrăgea un capital de peste 10.000 lei). Pe tot parcursul Primului Război Mondial, instituția nu doar că a reușit să supraviețuiască, ci și să îndeplinească o cerere de credit considerabilă.

¹³ *Ibidem*, f. 8.

¹⁴ *Ibidem*, f. 7–8.

Procesul de redresare al băncii populare „Aurelian” nu a întâmpinat greutăți după calmarea ostilităților, la acest lucru contribuind mai mulți factori, care includ atât modificarea legislației băncilor populare, cât și situația socio-economică a României Mari.

Tabelul 4. Balanța de verificare a băncii populare „Aurelian” la 31 iulie 1919

Numele conturilor	Debitoare	Creditoare
Cassa	63.552,18	53.831,16
Capital	686,59	61.587,70
Taxă de înscriere	-	26
Împrumuturi	70.205	20.130
Fond mobilier	-	50
Aprovizionări	18.167	12.780
Împrimate	95,20	109,20
Dobânzi datorate	5.623,25	3.139,90
Beneficii	-	3.009
Fond de rezervă	-	3.700
Fond cultural	-	71
Împrumutul național	1408	-
Capital Federala Turnu-Severin	1.000	-
Împrumutul „Unirii”	4.500	-
Depuneri spre fructificare	-	6.304

Sursa: S.J.A.N Gorj, fond Banca Populară „Aurelian” – comuna Mătășari, dosar 3/1924, f. 22.*La aceste sume se adaugă și altele, corespunzătoare altor conturi. Totalul rubricii balanței „debitoare” și a celei „creditoare” totalizează în mod similar 165.288 lei.

Pe lângă mărirea capitalului social, noutățile care contribuie la redresarea băncii au fost: asocierea cu Banca Federală Turnu-Severin, împrumutul național și împrumutul „Unirii”. Gruparea băncilor populare în federale începe înaintea izbucnirii Primului Război Mondial, fiind reluată mai accentual după încheierea acestuia. Federalele au fost fondate ca instituții județene sau regionale și au afirmat tendința de autonomie a băncilor populare. Ele au avut atribuții de îndrumare, control și propagandă. La finele războiului, federalele s-au orientat spre refacerea gospodăriilor distruse de război, spre cumpărarea de pământ și exploatarea terenurilor¹⁵. La acestea s-au adăugat și satisfacerea nevoilor de credit ale băncilor populare.

¹⁵ Georgeta Ghionea, *Istoria băncilor urbane din Oltenia (1880–1948)*, Craiova, Aius Printed, 2009, p. 236.

Banca populară „Cuca” Bălești

Bălești este o comună din județul Gorj, situată la sud de municipiul Târgu-Jiu, reședința județului. Este formată din satele Bălești, Ceauru, Cornești, Găvănești, Rasova, Stolojani, Tălpășești, Tămășești și Voinigești. La sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, localitatea Bălești se menține ca reședință de comună rurală, făcând parte din plasa Ocolu, având o populație de 917 persoane¹⁶.

Banca populară „Cuca” din Bălești, județul Gorj, s-a înființat la 22 noiembrie 1902 de un număr de 12 persoane, cu un capital de 1200 lei. Conform raportului de inspecție a Casei Centrale a Băncilor Populare, în anul 1904 existau 90 de societari, cu un capital vărsat de 5.330 lei.

În preajma Primului Război Mondial se remarcă acțiunea Partidului Conservator, care dorea o reformă a aparatului funcționăresc al cooperativelor de credit românești. Printr-o circulară trimisă în anul 1914, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice trimite o circulară prin intermediul căreia anunță demiterea tuturor învățătorilor din funcțiile de casieri ai băncilor populare, rămânând în continuare îndrumători morali ai acestor instituții¹⁷. Conform articolului care citează circulara, învățătorii aveau de ales între cariera didactică și activitatea cooperatistă. Publicația „Viitorul”, organ de presă al Partidului Național Liberal, era de părere că această măsură lovea puternic băncile populare, fiind o barieră în calea redeșteptării sătenilor. Pentru a întări argumentele ordinului ministerial, se considera că activitatea învățătorului în banca populară reprezintă o activitate extracurriculară care îi răpește din timpul alocat școlii. Din consiliul de administrație al băncii „Cuca” făceau parte, în 1905, patru agricultori și 2 învățători, ocupația de bază a celorlalți membri nefiind specificată.

Bilanțul la 31 decembrie 1903 era de 3.264 lei, iar în 1904 de 4.718 lei, împrumuturile totalizând 4.271 lei. Bilanțul general la 2 august 1905 era de 5.319 lei. Banca cuprindea 325 de persoane care au subscris, dintr-un total al comunei de 1.788 oameni¹⁸. Sumele de împrumuturi variau între 15 și 320 de lei. La finalul anului 1906, bilanțul a crescut vertiginos la 9.643 lei cu dividende pentru societari de 10%. În 1907, bilanțul contabil al băncii însuma 10.793 lei, cu un capital social de 4.631 lei. În același an, procesul-verbal al delegatului Casei Centrale a Băncilor Populare și Cooperativelor Sătești dezvăluie faptul că actele băncii sunt conforme,

¹⁶ Cornel Șomăcu (coord.), *Bălești – file de istorie și tradiție*, Edit. Măiastra, Târgu-Jiu, 2007, p. 26.

¹⁷ „Viitorul”, (București) nr. 2269, 06.06.1914, p. 2, https://adt.arcanum.com/ro/view/Viitorul_1914_06/?query=gorj+banci+populare&pg=29&layout=s, accesat la 02.07.2025.

¹⁸ S.J.A.N Gorj, fond Banca Populară „Cuca” – comuna Bălești, dos. 2/1904–1915, f. 7.

creanțele sunt curente iar achitățile integrale se fac rar, semn al disponibilității limitate a sătenilor în onorarea plăților. În accepțiunea controlorilor bancari, debitorii erau persoane solvabile iar împrumuturile solicitate cu chibzuință (acestea variau între 10 și 300 de lei, cu o dobândă de 10% pentru societari și 12% pentru nesocietari).

Ecoul rășcoalei din 1907 și-a făcut simțită prezența și în comuna Bălești și localitățile limitrofe: Cornești, Găvănești, Tălpășești și Copăceni. Cauzele izbucnirii acestor mișcări a fost cea a presiunii învoielilor agricole precum și lipsa de pământ acută a țăranilor¹⁹. Majoritatea ostilităților s-au purtat între țăranii nemulțumiți și administratorii moșiilor, fiind nevoie de intervenția corpurilor de jandarmi. În rapoartele instituțiilor locale gorjane, atât cele ecleziastice (protoeria), cât și cele civile (prefectura și revizorul școlar) acțiunile rășcoalei nu s-au soldat cu victime omenești. Banca populară „Cuca” beneficia de un împrumut cu scadență de la Casa Centrală, în valoare de 3.000 de lei. Bilanțul contabil în septembrie 1908 era de 12.432 lei. În 1908, banca era acuzată de oferirea de împrumuturi către persoane nesolvabile și în scopuri neproductive, fiind favorizate persoane datornice la alte entități fizice sau instituționale. Primarul comunei Bălești, Lăpădat Prejbeanu, aflat în funcția de conducere a băncii, a autentificat acte de împrumut pe amanet la bancă, dar respectivele nu figurau în registrul băncii. În urma mai multor nereguli semnalate de serviciul de control al Casei Centrale, președintele este îndepărtat din funcție și înlocuit cu învățătorul Vasile Mălăescu.²⁰ Din procesul-verbal al adunării generale a băncii, observăm că Lăpădat Prejbeanu a rămas totuși în anturajul instituției, fiind retrogradat ca secretar. În anul 1912, bilanțul băncii populare era ușor inegal, înregistrând 18.543 lei încasări și 17.122 lei pierderi, diferența de 1.420 de lei fiind transmisă într-un sold de „Cassa”. Numărul debitorilor crește exponențial, înregistrându-se 197 de acte curente de împrumut, dintre care polițe și amanete în valoare de 37.077 lei. Cursul ascendent al băncii populare „Cuca” din Bălești se conturează datorită creșterii numărului de membri societari, a unui circuit mai strâns al capitalului cu Federația Băncilor Populare (instituție menită să asigure supraviețuirea băncilor populare mici) și prin diversificarea operațiunilor bancare. Până la izbucnirea Primului Război Mondial băncile sătești înmagazinează în bilanțul lor date concrete privind capitalul social, dividendele (primitive și datorate), scopurile filantropice, salariile personalului bancar etc. În următoarele tabele, observăm exemplul evoluției băncii populare „Cuca” de la înființarea sa și până la izbucnirea Marelui Război:

¹⁹ Cornel Șomâcu (coord.), *op. cit.*, p. 44–45.

²⁰ S.J.A.N Gorj, fond Banca Populară „Cuca” – comuna Bălești, dos. 2/1904–1915, f. 36–38.

Tabelul 5. Bilanțul general al Băncii „Cuca” la 31 decembrie 1903

ACTIVE		PASIVE	
Împrumuturi. Sold compt.	3.215 lei	Cotizații	876 lei
Cassa. Soldul comptului	48 lei	Dividende	38 lei
		Depuneri spre fructificare	2.054 lei
		Dobânzi	187 lei
		Fond de rezervă	41 lei
		Cheltuieli pentru (?)	1904 lei
TOTAL: 3.264 lei		TOTAL: 3.264 lei	

Sursa: Fond Banca Populară „Cuca” Bălești, dosar 2/1904–1915, f. 2.

Tabelul 6. Situația de Cassă a Băncii „Cuca” la 16 decembrie 1914

CONTURILE (ÎNCASĂRILE)		CONTURILE (PLĂȚI)	
Sold bilanț	81 lei	Capital social	4.876 lei
Taxa de înscriere	21 lei	Depuneri spre fructificare	1.910 lei
Capital social	15.970 lei	Efecte de plată	2.800 lei
Depuneri spre fructificare	2.359 lei	Dobânzi plătite la depozit	7 lei
Cont curent federală	2.500 lei	Dobânzi la efectele de plată	353 lei
Împrumuturi	24.893 lei	Împrumuturi	38.050 lei
Dobânzi curente	10.437 lei	Salarii	926 lei
Imprimare	55 lei	Cont curent federală	7.020 lei
Dobânzi datorate	159 lei	Cheltuieli generale	30 lei
Cercul cultural „Dragostea de neam”	100 lei	Imprimare	33 lei
Dobânzi de întârziere	385 lei	Cheltuieli de urmărire	63 lei
Cheltuieli de urmărire	62 lei	Totalul plăților	56.172 lei
Fondul cultural „Spiru Haret”	80 lei	Sold la 16 decembrie 1914	1.024 lei
Dividende de la federală	90 lei		
TOTAL: 57.196 lei		TOTAL: 57.186 lei	

Sursa: D.J.A.N Gorj, fond Banca Populară „Cuca” – comuna Bălești, dosar 2/1904–1915, f. 81.

În septembrie 1914, Casa Centrală a Băncilor Populare a făcut al șaptelea vărsământ pentru fondul național al flotei la Ministerul de Război. Suma vărsată a fost de 7.168 lei (capital subscris de 1626 bănci populare), iar cumulată cu depunerile anterioare, totalul oferit de băncile populare românești atinge 170.620

lei. În acel moment, băncile populare și cooperativele sătești erau solicitate să strângă noi fonduri efortului de susținere al războiului²¹.

Gheorghe Dumitrescu-Bumbești este considerat părintele băncilor populare din România. Pe parcursul carierei sale, acesta a îndeplinit mai multe îndatoriri: controlor, inspector, inspector general, consilier etc. La 15 mai 1913, în calitate de inspector, constată următoarele: un bilanț contabil de 19.277 lei, în care regăsim și o contribuție de 100 de lei la Flota Națională²². Astfel, banca populară „Cuca” din Bălești se înscrie subtil în efortul de susținere al capacității militare a țării. În decembrie 1914, situația la Cassă arăta un bilanț de 57.196 lei. Banca populară contribuie cu 80 de lei la Fondul Cultural „Spiru Haret” și la Fondul Cultural „Dragostea de Neam” (87 de lei).

În anul 1915, conform balanței de verificare a băncii populare, capitalul era canalizat spre alte eforturi comunitare, continuând să sprijine și eforturile de susținere ale războiului. Banca populară „Cuca” dispunea de un fond de aprovizionare al porumbului de 5.740 de lei, a sprijinit cu 30 de lei construcția unui monument local, la ajutorarea lăcașului de cult „Adormirea Maicii Domnului” cu 100 de lei și a creat un fond în valoare de 100 de lei pentru familiile mobilizaților de război. Balanța de debit-credit însuma 20.098 lei²³. Ultima întrunire a Consiliului de Administrație a băncii până la sfârșitul Primului Război Mondial este consemnată la 4 noiembrie 1917, cu scopul de a ajuta 20 de familii lăsate fără locuință în urma unor incendii. Raportul conține semnătura a doar trei membri, printre care și președintele Vasile Mălăescu. Reducerea personalului bancar a putut să fie cauzată de o posibilă retragere a membrilor din instituția bancară, ca urmare a dificultăților de funcționare, fie a mobilizării pe front.

Concluzii

În urma cercetării materialului arhivistic al băncii populare „Aurelian” din Mătășari, putem concluziona faptul că evoluția instituției se desfășoară în raport cu situația grea creată de Primul Război Mondial. Mai exact, primul puseu de tensiune în cadrul băncii a apărut în anul 1913, ca urmare a izbucnirii celui de-al Doilea Război Balcanic, în urma căruia, cei mobilizați, au fost incapabili de a-și mai plăti datoriile către bancă. Acest lucru a generat o oarecare scădere a numărului societărilor, care va fi stopată în anii 1914–1915, în contextul unei acalmii economice a băncii. Anii beligeranți ai României au adus schimbări drastice în

²¹ „Universul”, nr. 250, 11.09. 2025, p. 3, https://adt.arcanum.com/ro/view/Universul_1914_09/?query=gorj+banci+populare&pg=62&layout=s, accesat la 02.07.2025.

²² S.J.A.N Gorj, fond Banca Populară „Cuca” – comuna Bălești, dos. 2/1904–1915, f. 49.

²³ S.J.A.N Gorj, fond Banca Populară „Cuca” – comuna Bălești, dos. 2/1904–1915, f. 84.

cadrul funcționării băncii din Mătășari, din cauza scăderii vertiginoase a capitalului social, determinată de posibilitățile scăzute de onorare a cererii de credit, sau de plata datoriilor. Banca populară „Aurelian”, spre deosebire de alte instituții de credit rural, a reușit să funcționeze în parametri optimi și în timpul conflagrației, deși la capacitate mai mică. Pe de altă parte, rapoartele Casei Centrale descriau funcționarea băncii ca fiind una mulțumitoare, în special în anii liniștiți, fără război, în care societatea de credit din Mătășari a reușit să-și redreseze în bună măsură balanța contabilă.

În cazul băncii populare „Cuca” din Bălești, putem admite că parcursul din primul deceniu de activitate a fost unul ascendent, societatea crescând atât din punct de vedere al membrilor, cât și al capitalului social investit. În anii 1917–1918, situația instituției a devenit una mai mult incertă, însă și materialul arhivistic avut la dispoziție este insuficient pentru a reconstitui niște coordonate mai exacte privind evoluția acestei bănci. De menționat este că ambele bănci populare studiate aici reușesc să se refacă după anii războiului, însă o viitoare investigație în acest sens este necesară.

Băncile populare sătești și urbane au contribuit din plin la avântul sistemului cooperatist în aceste medii, în special până la izbucnirea Primului Război Mondial, atunci când acestea se aflau în plin progres, în urma adoptării și a adaptării legislației, care a creat mecanismele de funcționare, potrivite pentru vărsăminte mai mari. Prin urmare, ipoteza conform căreia băncile populare au fost influențate negativ în perioada Marelui Război ar trebui observată prin documentele tuturor băncilor, dat fiind faptul că acești patru ani rămân o enigmă pentru multe societăți de credit, fie că acest interval (1914–1918) a reprezentat sfârșitul câtorva, sau doar o perioadă tumultoasă înaintea unui reviriment.